

„Félre magyarázott és elhallgatott igazság!
Egy aljas kor titkai”

Mottó:

„A múlt nincs magától”

(Illyés Gyula)

Aranykalászos gazdából téesz paraszt

Pályázó neve:
Molnár Fanni
Nagykőrös
Arany János Református Gimnázium
Szakközépiskola és Diákotthon
11.a

Dédnagyapám emlékére

I. A témaválasztás indoklása

Nagyszüleimtől sokat hallottam erről az embertelen és aljas korról. Különösen nagymamám, akivel a riportot készítettem, mesélt sokat, hogy mit kellett átélni a magyar családoknak. Az 50-es évek borzalmait elrettentettek, gondolkodóba ejtettek, és a pályázat megírására inspiráltak. Mindkét cím érdekelt, foglalkoztatott, hiszen a kuláküldözés is gyógyíthatatlan sebeket ejtett. Nagyanyám ma is könnyes szemmel emlékezik a borzalmakra. Nem csoda! Hiszen gyermek és fiatal éveit beárnyékolta az aljas kor még aljasabb eseményei.

II. A család bemutatása

Dédnagyapám, Koncz László 1910-ben született Kecskeméten. Szülei jómódú gazdaemberek voltak. A családi birtokok többnyire Lakitelken, Szentkirályon és Borbáson voltak. A birtokot szülei elosztották az öt gyermekük között a szikrai szőlőbirtok kivételével. Dédnagyapámnak 46 hektár jutott. 1 Ezek közül is a legkedvesebb, későbbi szenvedéseinek forrása, a borbás-pusztai 15 hektáros föld volt.

Hazáját, népét szerető, összetartó katolikus családban nőtt fel. A lakiteleki templom 1926-ban felszentelt oltárát édesapja építtette három millió koronáért.² A család emlékét őrzi a Szentkirály határában ma is megtalálható Koncz-kereszt. Akkoriban gyakori volt az egyház támogatásán túl az iskolaügy felkarolása is. A pusztai iskolák közül a Felső-Alpáron működött összefogással a Koncz, a Sváb-Kovács, Labancz és Kürti családok vásárolták és alakították iskolai célra. Nagy büszkesége a családnak, hogy az 1938-ban megtartott Eucharisztikus Kongresszuson nagyanyám keresztapja, Balla Sándor köszöntötte Eugenio Porcelli bíborost, a pápa személyes követét. Egyetlen gondolat a köszöntő beszédből:

„De azt is hisszük és valljuk, hogy a földön szántott barázdában elvetett mag, mindennapi kenyérért csorduló verejtékünk közelebb visz minket a teremtő Istenhez az Oltáriszentségben.”³

Ezt a paraszti réteget tette semmivé egy aljas kor az aljas eszméivel. Elhallgatott titkait fel kell tárnunk, felidézni és megörökíteni egy generáció élettörténetét, a magyar paraszti sorsot.

Hogyan lett az én Aranykalászos gazda dédnagyapámból, aki a II. világháború előtt egy évig Németországban tanult, kolhozparaszt, megfélemlített nincstelen, akinek mindene volt a föld. Erről gyűjtöttem anyagot pályamunkámban.

1-2. Lakitelek Olvasókönyv 126. oldal, Megjelent a Millennium évében
Lakitelek Önkormányzata Pro Renovanda Hungariae Alapítvány

3. Lakitelek Olvasókönyv 107. oldal

III. Országunk helyzetének jellemzői a szovjet megszállás után

A II. Világháború utáni helyzet számomra ellentmondásokkal terhes. Az országot a szovjet hadsereg szabadította fel a náci és nyilas uralom alól. Ezt írják a történelemkönyvek. Valójában azonban nevezhető-e ez felszabadításnak? Az ország hagyományait figyelmen kívül hagyó, idegen hatalom akaratának alárendelt berendezkedés. Ez a felszabadítás? Az elsődleges cél nem a várt béke és szabadság feltételeinek megteremtése, hanem a szovjet ideológia, a szovjet minta kiterjesztése volt. A proletárdiktatúrát kezdetben nem nyílt formában vezették be, demokratikusnak álcázva ragadták kezükbe a hatalmat. Ezt várta el Moszkva!

1944-ben Debrecenben összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés, mely a magántulajdon sérthetlenségét ígérte. Ez nem így folytatódott. A szovjet módszer alkalmazása volt a cél, a teljes felszámolás. Az Ideiglenes Kormány szintén 1944-ben alakult meg, a képviselők több mint harmada a Moszkvából hazatért kommunistákhoz tartozott.

A II. Világháború óriási pusztulást okozott az országban. A háborús veszteségek évekre visszavetették a termelést, színvonala mélyen a békebeli szint alá süllyedt. Budapest éhezett.

„Nagy gondot jelentett a lakosság ételmisszer ellátása, de a nehézségek ellenére Nagykőrös kiveszi részét az éhező Budapest megsegítésében.”⁴

„Városunk, Nagykőrös a két világháború közötti időszakban dinamikusán fejlődő, agrár jellegét megőrző civis város volt. A korabeli birtokviszonyok a magyarországi átlaghoz képest egészségesebben alakultak. Nagy volt a törpe- és kisbirtok aránya, emellett azonban a nagygazdák és az úri birtokosok aránya is jelentékeny. Ezer holdon felüli nagybirtok mindösszesen 2 volt, a földterület 11,1%-a.”⁵

Dédnagyapám is ebbe a birtokstruktúrába kapcsolódott be. Megjárta a Don-kanyart, megnősült, házassága a városhoz kötötte. 1945 után a pusztai birtokok egy része és a kőrösiek képezték a család megélhetésének alapját.

Az 1945 márciusában megjelent kormányrendelet átalakította Magyarország eddigi birtokrendszerét, felszámolta a nagybirtokokat, majd pedig legnagyobb hatású intézkedése a földosztás következett. A közép- és kisparasztságot képviselő kiscgazdapárt életképes parasztgazdaságokat kívánt létrehozni, a kommunisták azonban csak politikai manővernek tekintették. Így akarták az eszmének megnyerni a nincsteleneket.

Ismét gyökeres változások következtek, a többpártrendszer felszámolása, a kiscgazdapárt szétverése után 1947-ben elkezdődött az államosítás. Mindezek a totális diktatúra kiépüléséhez, a hírhedt Rákosi-rendszerhez vezettek. Kezdetben a célként kitűzött mezőgazdasági kollektivizálásra nem kerítették azonnal sort, a parasztság várható ellenállása miatt. Rákosi Mátyás úgy vélte, hogy megvalósul ez a cél úgy is, hogy a parasztság önként megváltja földjétől.

4. Nagykőrös Népe 1945. március 25.

5. Szabó Attila: Nagykőrös mezőgazdasága (1945-1960) 275. oldal
Nagykőrösi Arany János Múzeum közleményei 1990.

„1949 nyarán még 600 termelőszövetkezet működött az országban, 13000 taggal, 55000 hektárnyi területen.”⁶

A parasztság többsége a nehéz feltételek ellenére sem akart magántulajdonától megválni. A totális diktatúra kíméletlen eszközei, módszerei egyre inkább jelen voltak a magyarság életében. Az 1949-1953 közötti időszakban az ellenségkeresés, a vélt ellenség üldözése, a koholt vádak alapján induló perek, kitelepítések, súlyos adók, beszolgáltatás, internáló táborok, az folytonosan változó kuláklisák tartották állandó rettegésben az embereket. Hiteles feljegyzések ezekről alig maradtak fenn. E korszak tanúi azok az emberek, családok, így nagyszüleim is, akik átérték ezt a korszakot.

Családunkat a napi borzalmak mellett a minden előzmény, per és ítélet nélküli elhurcolás viselte meg. A közrend szempontjából veszélyesnek ítélték elhurcolásának okait hiába keresnénk, írásos adatokat nem találunk. Hosszú évek múlva derült ki, nem hivatalos forrásból, hogy a borbási és szentkirályi földek bevetése három nappal később történt meg a tervben előírtaknál, s ezt szabotálásnak tekintették. Per nélkül elítélték dédapámat, majd az ítéletről értesítették. Kegyelmi kérelmét elutasították. 1952-ben elhurcolták, munkatáborba vitték Kazincbarcikára. Nagyanyám visszaemlékezése szerint az épülő szocialista város kéményeibe épült be a paraszti társadalom ezen rétegének minden keserősége. Kilenc hónapot töltött itt, jó magaviselete miatt elengedték. Azt a hajnalt, amikor bilincsbe verve elvitték, mint egy bűnözőt, soha sem lehet elfelejteni. A történetekről a másolat a 1-2. sz. mellékletben található.

A leírtakon túl a beszolgáltatási rendszer, a kulákadó bevezetése nyomorította a magyar paraszti társadalmat. A cél világos volt, a gazdák teljes gúzsba kötése, a hagyományos paraszti társadalom felszámolása, megfélemlítése. A parasztság terhei 1949 és 1953 között több mint háromszorosára nőttek. A padlássöprések (ld. 3. sz.melléklet) időszakában 800 ezer gazdát tettek teljesen lehetetlenné. A mindennapi élelmüket is elvitték, s ezen túl vetőmag sem maradt, a mezőgazdasági eszközöket, jószágokat is elkobozták.

Nagyanyám ma is könnyeivel küzd az emlékek felidézésekor. Így mesélte:
„Lesöpörték a padlást, elvitték a gabonát, a kolbászt, szalonnát, burgonyát. Néhány nap múlva a lovakat, kocsikat, és a szánkót. S ami a legfájóbb a kedvenc csillagos homlokú kiscsikót. Az elkövető „elvtársak” nevére is emlékszem – Elekes József, Hanny György és egy „szürkankósnak” titulált.”

A Magyar Kommunista Párt 1948. áprilisi – nyilvánosságra nem hozott – irányelveiben még lassú szövetkezeti átalakulással számolt. 1948 őszén azonban döntő fordulat következett.

„Központi utasításra, szinte minden településen megalakították a termelőszövetkezeteket.”⁷

Megyénkben is az országos viszonyoknak megfelelően alakult a téészesítés. A kimutatások szerint a mozgalom a Buda környéki járásban volt a legerősebb. Ennek a fő oka az volt, hogy a kitelepített német lakosság helyére agrárproletárok költöztek.

6.. Szabó Attila: Nagykőrös mezőgazdasága (1945-1960) 297.oldal
Nagykőrösi Arany János Múzeum közleménye 1990.

7. Szabó Attila: Mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom Pest megyében (1948-1969) 517. oldal
Fejleszték Pest megye történetéből- Pest-megyei levéltár 1990.

Őket könnyebben az eszme szolgálatába tudtak állítani. Abonyban, Cegléden, Nagykőrösön jött létre egynél több termelőszövetkezet 1949 végéig. Abonyban 6, Cegléden 5, Nagykőrösön 4. A tagság többsége nincstelen agrárproletár volt. A hatalom gyakorlását jelentő párt az eddigi fokozatosság elvét feladta.

„Nagykőrösön elsőként szabadság nevű alakult meg 7 taggal, Abonyi Lajos vezetésével.”⁸

Ezt követte a Táncsics, a Dózsa majd a Mészáros János nevét viselő.

Természetesen a kollektivizálás igénye nem a gazdálkodó parasztok részéről nyilvánult meg. A folyamat azonban nem állt meg, 1951-53 közötti időszakban még erőteljesebbé vált. A városon belül még ekkor a szövetkezeti szektor aránya 15,6%. Jellemző a tagság összetétele is. Kezdetben az agrárproletárok léptek be, majd nőtt a kis- és középparasztok aránya: 55% agrárproletár, 26% kisparaszt, 19% középparaszt volt. Beszédes mutató az is, hogy a földek 42%-a volt csupán saját, 58%-a juttatott föld volt. A területek széttagoaltsága is komoly akadályt jelentett. Ezt a problémát a tagosítás alkalmazásával akarták kiküszöbölni. Mit jelent a tagosítás?

„A szétszórtan fekvő birtokrészek egy helyen, egy tagban történő egyesítése. A kollektivizálással ez úgy kapcsolható össze, hogy a szerveződő térszerek egyetlen összefüggő területet hoztak létre. Ez a terület a legjobb minőségű földekből állt. A továbbra is magángazdálkodást folytató parasztok új parcelláit viszont a határ rosszabb minőségű, távolabbi földjein jelölték ki.”⁹

Családunkat a tagosítás is súlyosan érintette, két jó minőségű földet vettek el. Az egyikén dédapám öntözéses módszerrel zöldség-termelő kisgazdaságot alkotott, főleg paprikát termelt. Ezt olvasztották be a közösbe, s természetesen rosszabb minőségű, szinte művelésre alkalmatlan földterületet adtak helyette. A termelőszövetkezeti gazdálkodás így is nehezen alakult. Kibontakozását a tőkehiány, a szakképzetlen munkaerő és a vezetés iskolázatlansága is gátolta. A városban a termelőszövetkezetek vezetői csupán elemi iskolai végzettséggel rendelkeztek. Szükségként a nagykőrösi térszerek 1952-ben katasztrofális gazdasági mutatókat értek el. A rosszul gazdálkodó Mészáros János és József Attila térszert 1955-ben feloszlatták. A tanulságot úgy vonták le, hogy újabb erőszakos intézkedéseket hoztak a mozgalom meggyorsítása érdekében. Újabbak alakultak Arany János, Petőfi, Béke és Boldog Jövő néven. A kisebbeket ezekbe olvasztották be. 1956-ban már kilenc termelőszövetkezet működött Nagykőrösön.

8. Pesti László: A Nagykőrösi Szabadság Termelőszövetkezet megalakulása és fejlődéstörténete
Helytörténeti pályamunkák gyűjteménye 14. oldal (1948-1969)

9. Romsics Ignác: a 20. század története
Magyarország a szovjet táborban V. fejezet 366. oldal
Rubicon könyvek 2. kiadás, Paucher Nyomda Kft.

Összegzésként megállapítható, a nagyüzemi mezőgazdaság előnyeit hirdető jelszavak a parasztság körében nem találtak pozitív visszhangra. Ragaszkodtak régi vagy újonnan kapott földjeikhez. A szovjet típus teljesen megfosztotta őket tulajdonaiktól. Merev ellenállás volt tapasztalható. Az erőszakos módszerek, a diktatúra megfélemlítő eszközei sem törték meg a magyar parasztság gerincét, csak egy részüket tudták szövetkezetbe kényszeríteni. Súlyos következményként a mezőgazdasági termelés jelentősen visszaesett.

Dédapámat sem a munkatábor, sem a padláslesöprés, sem a tagosítás nem törte meg. Újabb terveket szőtt, alkotott. Új zöldségkertészetet teremtett. Mintájára jártak sokan, a párthoz hű körökből is. Az alkalmazott napszámos asszonyokat jól megfizette, s ezek az agrárproletariátusból kikerülő asszonyok is irigységgel vegyes érzelmekkel szolgálták. Így volt ez más településeken is.

„Egy-egy ilyen gazda sokszor etalonnak számított. Olyan gazdaságot vittek, ami sokak előtt példaértékkel bírt, számos helyen egyben a társadalom meghatározó személyiségei voltak. Nyilván voltak irigyeik is, de mégis a gazdatársadalom elitjét képezték, akik értettek ahhoz, amit csináltak.”¹⁰

Leszögezhetjük, a keménykez politikája nem azt hozta, amit tőle reméltek.

10. Tóth Judit: A beszolgáltatás végrehajtásának eszköztára és alkalmazása Pest-megyében
Egyetemi doktori értekezés tézisei
Debreceni Egyetem 2011.

IV. A kollektivizálás második szakasza 1959-1961 között

Az 1956-os forradalom változásokat eredményezett. A békés tüntetésből fegyveres felkelés alakult, a kormány a felkelők mellé állt. Az események többnyire a fővárosban zajlottak. A falvak többsége viszonylag nyugodt maradt. Városunkban is tömegdemonstrációval fejezték ki az emberek a nemzeti függetlenség, a diktatúra megdöntésének igényét, a szovjet minta elleni gyűlöletet.

Többfelé feloszlottak a termelészövetkezetek, így Nagykőrösön az Arany János, a Béke és a Kossuth. A többiekben is jelentős volt a tagok kilépése földdel, állatállománnyal együtt. A visszaesés megyeszerte az országos átlaghoz hasonlóan 40%-os volt. Megcsillant a remény a magyarság életében. Nem sokáig! A szovjet csapatok november 4-én, vasárnap hajnalban kezdték meg támadásukat. A kommunisták nem adták fel! A szovjetek másodsorra is beavatkoztak a nemzet sorsába. Kemény megtorlás következett, sortűzek, perek, kivégzések. A diktatúra intézményrendszerének helyreállítása 1958-ban befejeződött. A „puha diktatúra” évei következtek. A parasztság megnyerése érdekében az új hatalom, a Kádár-rendszer javított az egyéni gazdálkodás feltételein. A végcél azonban továbbra is a mezőgazdaság kollektivizálása maradt. Az 1957-es júniusi párthatározat - Magyar Szocialista Munkáspárt – élén Kádár János, az erőszakos szervezés hibáinak kijavítására irányult. Nagykőrösön ismét elkezdődött a beléptetés, agitálás.

Városunkat a Rákosi-rendszer kulákvárosnak nyilvánította. Parasztyűlölő politikája még az enyhülés idején is hatott, a termelészövetkezeti fejlődés jóval lassabb volt az országos átlagnál. A meglévők is állami támogatással léteztek, és a vezetők szakképzetlensége továbbra is nyomasztóan hatott. Hat elnökből csak kettőnek volt középkolai végzettsége.

Az MSZMP Központi Bizottságának 1958. december 7-i határozata gyökeres változást eredményezett, 1960 márciusában az egyéni gazdák kezén a földterületeknek mindösszesen 1,2%-a maradt. Segítették a mezőgazdaság fejlődése a reformok is, melyek eredménye a szovjet típusú kolhozrendszerrel való eltérés lett. Nagy hatása volt a háztáji gazdaságoknak, melyeket ettől az időtől engedélyeztek. A parasztság földhöz és tulajdonhoz való ragaszkodását enyhítették ezzel. Közben folyt a gépesítés. A mezőgazdasági munkafolyamatok gépesítése számottevően javult. A terméshozamot az öntözés elterjedése és a műtrágya felhasználása is növelte, a mezőgazdasági termelés 1960 után 2,5%-kal nőtt. A parasztság szövetkezeti tagságának elérése érdekében a célt vonzóbbá próbálták tenni. Minden térszagra kiterjesztették a baleset- és betegbiztosítást, valamint a nyugdíjak rendszerét. Megemelték az egy főre jutó munkaegységet, ami tagok bérezésének alapját jelentette. 1954-ben Nagykőrösön átlagosan 294 volt, 1958 után 366.

A parasztság többsége ennek ellenére húzódozott, nem élt a csábító lehetőségekkel. Igazolja ezt az alábbi tény is:

„Az 1958. szeptember 22.-én Nagykőrösön megtartott szövetkezeti napot teljes részvétlenséggel jellemezte a korabeli jelentés.”¹¹

11. Szabó Attila: Nagykőrös mezőgazdasága (1945-1961) 304. lap
Nagykőrösi Arany János Múzeum közleménye 1990.

Agitátorok járták a várost, hogy „szép szóval” a jóra bírják. Kedvezően alakítsák a gazdák véleményét. Természetesen a meggyőzés nem ment könnyen. Attól sem riadtak vissza, hogy a gimnazista tanulókat bevonják az akcióba. Nagyanyám 1959-60. tanévben volt negyedikes gimnazista diák, neki is mennie kellett. A város alszegi részén laktak, és a felszegi gazdákhöz vezényelték ki őket hármass csoportokban. Sok-sok kellemetlenséget kellett átélniük, de a legkeményebb az volt, amikor kérdőre vonták, a te édesapád belépett-e már. Sírva ment haza, s többet nem engedték el szülei. Kapott is érte egy igazgatói intőt. Szerencsére szóbelire változtatták, mert az érettségi vizsgát és a tovább tanulást beárnyékolta volna az eset. Volt rá példa erre is a családban. Nővérét 1952-ben származása miatt nem vették fel a gimnáziumba. Jól tudta már, mivel jár a hatalom bosszúja. Közben napi vendégek voltak dédszüleim házában az agitátorok. Nem is akárhány! Kósa Sándor, az akkori téeszelnök és a főagronómus Kaiser elvtárs, aki tanult ember volt, a mezőgazdaságban jártas, egyetemmet végzett (talán?). Látogatásai célja egyértelmű volt, az eszköz most már nem a kemény kéz. Fél évig próbálkoztak, közben megittak egy hordó bort, és megettek egy csomó finom házi kolbászt. Dédnagyapám konokul tartotta magát. Az agitátorok azzal igyekeztek jobb belátásra bírni, hogy ilyen szorgalmas gazdára van szüksége az országnak. Ő azonban nem engedett.

„Az ötvenes években a kulákok nem léphettek be a tsz-be. A hatvanas években viszont Kádárék éppen hogy igyekeztek őket bekényszeríteni a tsz-be vagy épp vezető tisztséghez juttatva próbálták megnyerni a nagygazdákat a belépésre. Egyrészt, hogy így statuáljanak példát, másrészt viszont a szakértelmükre szükség volt. „12

Február elején történt a végzetes nap. Megfenyegették dédapámat, hogy nagyanyám érettségijét is megakadályozzák, továbbtanulásáról pedig szó sem lehet. Aláírta, hisz lánya kitűnő tanuló volt, és nem akarta jövőjét kettévágni. Napokig nem szólt a családban senkihez, az utcára sem lépett ki. Az üres istállót járta, ahonnan a lovakat már évekkel ezelőtt elvitték, a padláson ücsörgött naphosszat. Rettegett a család, hogy öngyilkos lesz, mert erre is volt példa szép számmal az országban.

„A korbács és a kenyér politikája végül megtette hatását. 1961 végén a parasztság 75%-a volt téesz tag.”¹³

12. Tóth Judit: A kulákokról. Akit megbélyegeztek, nem szabadulhatott.
Pest-megyei Levéltár kiadványa

13. Romsics Ignác: a 20. század története
Magyarország a szovjet táborban V. fejezet 385. oldal

Összegzés: a kollektivizálás második szakasza más módszerekkel, de elérte célját. Az MSZMP VIII. kongresszusa 1962-ben leszögezte:

„A mezőgazdaság szocialista átszervezésével egész népgazdaságunkban osztatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok.”¹⁴

Ezt igazolja a 4. számú melléklet.

A paraszti sorsok alakulásáról sokáig nem jelentek meg írásos anyagok. Azoknak a családoknak az életéről, akiket bizonytalanságba taszítottak hallgatni kellett. Június 29-én minden évben rájuk, a tönkrement sorsokra emlékezünk. Városunk vezetése szobrot emeltetett, hogy az utókor soha sem feledje egy aljas kor áldozatait.

Gyakran állok meg előtte, s dédnagyapámra emlékezem.

14. Romsics Ignác: A 20. század története
Magyarország a szovjet táborban V. fejezet 385. oldal

Felhasznált irodalom:

1. Lakitelek olvasókönyv és Millenniumi krónika
Lakitelek Önkormányzata 2001.
2. Nagy Varga Vera: Újabb adatok a kuláküldözésben Cegléden és környékén
Pest megyei Múzeumi füzetek, Szentendre 2001.
3. Szabó Attila. Fejezetek Pest megye történetéből
Pest megyei Levéltár Budapest 1990.
4. Szabó Attila: Nagykőrös mezőgazdasága 1945-1961
Nagykőrösi Arany János Múzeum közleményei 1990.
5. Tóth Judit: A beszolgáltatás végrehajtásának eszköztára és alkalmazása Pest
megyében
Debrecen 2011.
6. Pesti László: A Nagykőrösi Szabadság Tsz. megalakulása és fejlődéstörténete
1948- 1969
Helytörténeti pályamunkák gyűjteménye Nagykőrös 1969.
7. Nagykőrös Népe 1945. március 25.
8. Romsics Ignác: A 20. század története
Magyarország a szovjet táborban V. fejezet
Rubicon könyvek Rubicon kiadó

